

KADIN-MERKEZLİ BİR İSLÂMÎ TEOLOJİ İNŞASINA DOĞRU MU?

Adnan Bülent BALOĞLU*

"Dini güçlü ve çok tehlikeli bir silah, iki tarafı keskin bir kılıç olarak görüyorum. Erkek olsun kadın olsun Arap insanının geri kalmışlığının birçok köklerinin olduğu doğrudur, ama en temel kök dindir. Arap insanını hâkimiyeti altına alan adet, gelenek ve uygulamalar ondan gelmektedir. İnsanı, özellikle de Arap kadını geri çeken güçlü zincirleri var... Din için yeni modern bir yorum bulmadığımız ve onu Arap insanını şekillendirmekten uzak tutmadığımız takdirde, toplumsal yapıları değiştirmede başarılı olamayacağız."

Amira al-DURRA
Aile Planlaması Müdürü/ŞAM

Abstract

Towards Building A Woman-Centered Islamic Theology?

It is a common saying among Western women theologians that patriarchal interpretation of the religious texts is the main cause for prejudices, oppressions and atrocities against women around the world. In this respect, in recent years, there has been a noticeable increase in the number of such works which were written with the aim of including women's perspectives and experiences into the interpretation of religious texts. Such efforts and activities started in the West are also gaining popularity in the Muslim world. An overwhelming number of Muslim women theologians and researchers devoted themselves to the understanding and interpretation the religious texts, and produced a large number of works dedicated to the subject-matter. Their basic aim is that the Qur'anic verses and the Prophetic traditions were distorted in order to degrade women and put them under men's yoke. Their proposal about what should be done about the distortion of the religious texts by patriarchal order is that these texts should be reconsidered and reinterpreted by the competent and qualified women theologians, researchers and writers. Only then can women reach their high ideals of freedom, equality, and justice, and only then can they recapture their dignity and rights which were usurped by men for ages. If all these aims and goals necessitate a new and fresh theology, doubtlessly it does so, then its name is "a women-centered Islamic theology". When such theology established, women will be freed from the burden that men placed upon them, and make themselves visible with their womanhood, experiences, and perspectives not only in the field of religion, but also in society and culture.

Key Words:

Woman, religion, feminism, feminist theology, a women-centered feminist theology.

* Prof. Dr., Stockholm Büyükelçiliği Sosyal İşler ve Din Hizmetleri Müşaviri.

1. Giriş

1960'lardan itibaren sayıları epey kabarık bir grup Batılı kadın araştırmacı, yazar ve teolog, kadınların erkeklerle aynı hak ve özgürlüklere sahip olabilmesi, kadınlara yönelik her türlü önyargı, baskı ve zulmün ortadan kaldırılabilmesi ve kadınların erkeklerle eşit bireyler olarak toplum hayatında daha faal konuma gelebilmesi için yoğun bir zihinsel çaba sarf etmektedir. Onlara göre, bütün bunların gerçekleşmesinde din anahtar konumunda bulunmakla birlikte, mevcut Hıristiyanlık ve onun en temel kurumu kilise bunu yapabilecek kapasiteden çok uzaktadır. Zira asırlardır hem Hıristiyanlık hem de kilise, ataerkil ideolojinin elinde kadınları ezme ve yıldırma politikalarının en güçlü meşruiyet aracı olarak kullanılmış ve hala da kullanılmaya devam etmektedir.

Bu anlayışa göre dini alan, tamamıyla erkek hâkimiyetindedir. Buna bağlı olarak, tarih boyunca dinî gelenekler erkekler tarafından inşa edilmiş, dinî hayata şekil veren kuralların tamamı da onlar tarafından konmuş ve uygulanmıştır. Eski ve Yeni Ahit metinlerinin ekseriyeti erkekler tarafından yazılmıştır ve bunlar neredeyse hep erkekler hakkındadır. Kadınların nadiren zikredildiği pasajlarda, onlara biçilen roller hep uç, marjinal rollerdir. Dolayısıyla, günümüz toplumunda yaygın bir biçimde süregelen kadınlara yönelik ayrımcılığın kökünü kurutabilmek için öncelikle dinî metinlerin yeniden ele alınması, bunların yorumunda ve uygulanmasında baştan beri eksik olan kadın bakış açısının ve tecrübesinin dikkate alınması zorunludur. Bunu erkeklerin yapması düşünülmemeyeceğine göre, olaya teoloji eğitimi almış kadınların müdahale etmesi gerekmektedir. İşte bu kadınlar nezdinde, Kilise hayatının yenilenebilmesi ve inanç toplumunun yeniden hayat bulabilmesi için yegâne yol, Hıristiyanlığın taze ve güncel bir biçimde sil baştan okunması ve yorumlanmasıdır. Bu düpedüz yeni bir teoloji inşasıdır ve adı da "feminist teoloji"dir.

Feminist teolojinin¹ başlıca hedefi, kendi dini gelenekleri içinde itilip kakılan, kıyıya köşeye atılan ve adeta görünmez kılınan kadınlara *iade-i itibar* yaparak, onları yeniden hem Tanrı hem de din nezdinde erkeklerle eşit konuma getirmek şeklinde özetlenebilir. Bu sağlandığı takdirde, kadının toplum içinde etkin ve itibarlı bir konuma gelmesi, ona karşı beslenen önyargıların ve kötü muamelelerin ortadan kaldırılması da mümkün olacaktır. Bu teolojik anlayışa göre, Tanrı'nın bir cinsiyeti yoktur ve dolayısıyla cinsiyet (*gender*) ayrımı da söz konusu değildir. Öncelikle yapılması gereken şey, Hıristiyanlığın cinsiyet ve ırk ayrımı gözetmeksizin herkesi kucaklayan eşitlikçi ve özgürlükçü mesajını yeniden keşfetmektir. Bunun gerçekleşmesi, kutsal metinlere ve dini kurumlara tarihi süreç içinde monte edilen ve esas itibarıyla her türlü şer ve

1 Feminist teoloji üzerine kaleme aldığımız ve profesörlük takdim tezi olarak sunduğumuz, *Dini Söylemde Erkek Egemenliğine Başkaldırı: Feminist Teoloji* (İzmir, 2003) isimli çalışmamızı elde ettiğimiz yeni ve kapsamlı eserler ışığında bazı konuları da ekleyerek genişletiyoruz. Bu çalışmamızı yakında neşredebceğiz.

günahın odağı kabul edilen kadını baskı ve denetim altında tutmak için kullanılan bütün ataerkil tanımlamaların ve yorumların sökülüp atılması ile mümkündür. Bu çerçevede Hıristiyan feminist teoloji, Hıristiyan geleneğini kadın bakış açısıyla yeniden ele almayı, özellikle kadınların yaşanmış tecrübelerini dikkate alarak bu geleneği yeniden yorumlamayı ve keşfetmeyi amaçlamaktadır. O, herkes için bir teoloji üretmeyi amaç edinmenin yanında, muayyen bir tarzda kadınların ruh dünyalarına ve benliklerine hitap edebilecek bir teolojiyi inşa etmek üzere yola çıkmıştır. Şüphesiz bunu gerçekleştirirken feminizme de çok şey borçlu olduğunun farkındadır. Feminizmin kullandığı kavramların bir kısmını kullanmaktan çekinmediği gibi onun özellikle özgürlük temasına olan güçlü vurgusundan da ilham almış gözükmektedir. Feminist anlayışın dine, mevcut Kilise kurumuna, onun norm ve uygulamalarına yönelttiği cesur eleştirilerden yola çıkarak ataerkil teolojinin karşısına belli bir sistematiği olan ve kadın marifetiyle oluşturulmuş yeni bir teolojiyi koymada ne kadar başarılı olacağını zaman gösterecektir.

Benzer şekilde, kadınları kültürel ve toplumsal olarak baskı altında tutan ataerkil yapı ile başa çıkabilmek için kutsal metinlerin kadın bakış açısı ile yeniden yorumlanmasının kaçınılmaz olduğu şeklindeki Batıdaki yaygın kanaatin son yıllarda İslâm dünyasında da rağbet görmeye başladığı bir gerçektir. Bu çerçevede "kadın-merkezli bir İslâmî teoloji" (*a woman-centered Islamic theology*) oluşturma çabalarının yoğunluk kazandığı gözlenmektedir. Bu teolojinin inşa edilmesindeki aslı amaçları kısaca, kadınların içinde bulunduğu gerçekliklerin ve sahip oldukları tecrübelerin dikkate alınarak haklarının iadesi ve savunulması; onları erkeklere nispetle aşağı gören her türlü zihniyet, değer ve uygulamanın ortadan kaldırılarak adaletsizliğin ve ayrımcılığın önüne geçilmesi şeklinde özetlememiz mümkündür. Söz konusu kadın entelektüeller nazarında zikredilen bu amaçların gerçekleşmesi demek, Kur'an'ın eşitlik, adalet ve özgürlük ilkelerinin cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin bütün Müslümanlar için işletilmesi anlamına gelmektedir.

Söz konusu hedefin gerçekleştirilmesinde 'feminizm' kavramının ve aynı zamanda bir hareket olarak onun söylem ve metotlarının ne kadar benimsenip benimsenmediği ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, "İslâmcı feminizm" kavramının bir şekilde öne çıktığına veya çıkarıldığına şahit olmaktadır. Biz burada, böyle yeni bir İslâmî teoloji ortaya koyma gayretinde olanları illâki feminist olarak kabul ettiğimizi göstermek için söz konusu kavramı kullanmadığımızı özellikle vurgulamak istiyoruz –kaldı ki buradaki amacımız, bu kavramın tahli- lini yapmak, doğruluğunu veya yanlışlığını tartışmak değildir. Bu kavramı kullanırsak –ki mecburen kullanacağız-, feminizmin öncülüğünü yaptığı kavram ve söylemleri kullanan ama İslâmî paradigma içinde kalmaya ve ona zıt düşmeyecek şekilde İslâm'ın dinî metinlerini gayri ataerkil lenslerle mercek altına alan ve yeniden yorumlamayı gaye edinen grubu kastedeceğiz. Ancak bunların

bir kısmının, söz konusu kavram ile adlandırılmayı asla hoş karşılamadıklarını bilhassa vurgulamalıyız. Feminizm kavramı onlara rahatsızlık vermektedir, zira onlar nezdinde bu kavram, kadını erkeğin tahakkümünden kurtarma adına bütün aşkın, mutlak ahlâkî ve manevî değerlere bir karşı çıkışı da temsil etmektedir. Onlara göre bir hareket olarak feminizm, Batının kadın düşmanı dinî ve seküler düşüncesine bir tepki olarak doğmuştur ve dolayısıyla o, yalnızca Batının düşünce iklimi ile uyumludur. Dikkatli bir biçimde tetkik edildiğinde, günümüz toplumunun parçalanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve tabii olarak, sunî ve anormal bir hareket olduğu anlaşılacaktır. Dahası, İslâm ve feminizm kavramları yan yana getirilemez. Dolayısıyla "İslâmcı feminizm" kavramını kabullenmek mümkün olmadığı gibi, "İslâmcı feminist" veya "feminist Müslüman" gibi bir kimlik ile anılmak da kabul edilemez bir durumdur.

Diğer taraftan, bu gruba mensup addedilen diğerleri ise, en azından kendileri ile seküler feministler arasında bir ayrım perdesi işlevi görmesi sebebiyle kerhen de olsa bu kavramı benimsemiş görünmektedirler. Yine bir grup kadın (veya erkek) olarak onlar, bu kavramı kullanmak suretiyle kendilerini, dinsel veya toplumsal düzeyde mevcut olduğuna inandıkları ataerkil kimlik ve yapılarından ayırmaktadırlar. Zira onlara göre, İslâmcı feminizm kavramı anlamını Kur'an'dan alır, kadınlar için olduğu kadar erkekler için de adalet ve hak arayışında bulunur. Dolayısıyla, hakkında çok fazla yanlış anlama, önyargı ve spekülasyonun bulunduğu bu kavram aslında ezilen ve hakları gasp edilen Müslüman kadınların bir kurtuluş ümididir, can simididir. İlâveten bu kadınların, toplumla ve dinsel kurumlarla kadın haklarının ikamesi için mücadele veren feministlerin metot ve kazanımlarından istifade etmek, onlarla dayanışma içinde olmak vb. türünden stratejik sebeplerle 'feminist' kavramına kerhen razı olduklarını söylememizin de yanlış olmayacağını düşünüyoruz.

Bahsi geçen bu grubun Endonezya'dan Pakistan'a, oradan Türkiye de dâhil olmak üzere Mısır ve Fas'a kadar uzanan geniş bir yelpazede sayıları gün geçtikçe artan ve çoğunluğunu kadınların oluşturduğu araştırmacı ve ilahiyatçıları kapsadığını söylemeliyiz. Bu insanlar, İslâm'ın cinsler arasında bir ayrım gözetmediğini göstermek amacıyla, Kur'an ve hadisleri yeniden bir incelemeye tabi tutmak ve kadın düşmanlığını körükleyen malzemeyi ayıklamak gibi oldukça iddialı ve tepki çekmesi çok muhtemel olan riskli bir görev ve soyunmuş durumdadırlar. Esasen onlar bunu yaparken, süregelen hâkim geleneksel görüşlere karşı bir isyan bayrağını açmış olduklarının, bunun da neticede ciddi tepkilere yol açacağı gayet farkındadırlar. Ancak bunun için haklı gerekçelerinin olduğunu daha başta ilan ederek söz konusu faaliyetlerine meşruiyet kazandırmak için bütün araştırma ve gayretlerinin temelini oluşturan şu görüşleri ileri sürmüşlerdir: Dinî metinler, erkek âlimler tarafından ve erkek bakış açısıyla yorumlanmıştır. Özellikle kadınlarla ilgili ve zayıf ravi zincirine sahip hadisler, sürekli olarak kadınların aleyhine ve erkek

hâkimiyetini tesis amacıyla kullanılmıştır. Hâlbuki cinsiyetler arasında ayrımcılık gözetmek Kur'an'ın ruhuna ve Hz. Peygamber'in gerçek uygulamasına tamamiyle aykırıdır. Dolayısıyla, kadını aşağılayan ve cinsiyet ayrımcılığını körükleyen rivayetlerin ayıklanması zorunludur. Dinî metinlerin bu bağlamda tekrar gözden geçirilmesi ve yorumlanması, Müslüman kadının özgürleştirilmesi, onun insanlık onurunun tesisi ve her türlü haklarının iadesi noktasında son derece önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir.

Söylediklerimizi özetleyecek olursak, din olarak İslâm'ın, kadınları toplumun sosyal, siyasi ve iktisadi yapısı içinde erkeklerle aynı hak ve özgürlüklere sahip eşit bireyler olarak kabul ettiği ve bu çerçevede, onlara yönelik her türlü baskı, zorlama ve ayrımcılığı reddettiği şeklindeki kabul, söz konusu faaliyetin inşasını hedeflediği teolojinin hareket noktasını oluşturmaktadır.

Bu özet girişten sonra, öncelikle söz konusu teolojinin savunucularının bazılarının görüşlerini naklederek, böyle bir kadın-merkezli bir İslâmî teoloji inşasının imkânı ve geleceği hakkında kendi kanaatlerimizi ifade etmek istiyoruz.

2. Kadın-Merkezli Bir İslâmî Teoloji İnşası Çabaları

Malezya kaynaklı olan ve Kur'an'ın eşitlik, adalet ve özgürlük ilkeleri gereğince bütün dünyada Müslüman kadınların haklarını elde etmesine yardımcı olmak amacıyla bir grup kadın tarafından tesis edilen "Sisters in Islam (SIS)" (Müslüman Kız kardeşler) adlı kuruluşun manifestosu, konumuza ışık tuta- cak önemli ipuçları taşımaktadır. Bu manifestonun bir bölümündeki şu ifadeler oldukça dikkat çekicidir:

*"Biz, 1400 yıl önce vahyolunduğunda kadınların konumunu yükselten bir din olan İslâm'ın devrimci ruhunu onaylıyoruz. İnanıyoruz ki İslâm, kadınların ezilmesini, onların eşitlik ve insan haysiyeti bağlamındaki en temel haklardan mahrum edilmesini kabul etmemektedir. Dinin, kadınları aşağı ve erkeklere tabi gören kültürel uygulamaları ve değerleri haklı göstermek için kullanılmasından derin üzüntü duyduk. İnanıyoruz ki bu, erkeklerin Kur'an metninin yorumu üzerindeki imtiyazlı denetimi sebebiyle mümkün olmuştur. Biz, ümmetin büyümesi ve gelişmesi için hayatın her alanında herkesin tam olarak katılma fırsatına sahip olması gerektiğine inanıyoruz. Ümmetin sosyo-ekonomik gelişmesinde ve ilerlemesinde Müslüman kadınların da tam ve eşit ortaklar olarak iştirakçi bugünün ihtiyacıdır. Kararımız o dur ki, kadın tecrübesi, düşüncesi ve sesinin Kur'an'ın yorumuna ve İslam dünyasında dinin idaresine dahil edilmesi zorunludur... Bizim vazifemiz, İslam'ın hakiki ilkelerine –o ilkeler ki kadınlar ve erkekler arasında eşitlik anlayışını kutsal kabul eder- olan bilinci geliştirmek, demokratik bir devlet sistemi içinde İslami eşitlik, adalet, özgürlük ve haysiyet ilkelerini kabul eden bir toplum yaratmak için çalışmaktır."*²

2 http://www.sistersinislam.org.my/index.php?option=com_content&task=view&id=198&Itemid=164.

Oldukça iddialı sayılabilecek ifadeleri içeren bu manifestodan anlaşıldığı üzere SIS'in hedefi, kadınların tecrübelerini ve gerçekliklerini de içerecek bir İslami kadın hakları çerçevesinin oluşumuna ve gelişimine katkıda bulunmak, kadınlara karşı yapılan her türlü adaletsizlik ve zulmü ortadan kaldırarak konumlarını erkeklerin konumuyla eşitlemek ve nihayet, adalet, özgürlük, eşitlik ve insan haysiyeti gibi konular üzerinde halkın bilinçlenmesini sağlamak ve bunlarla ilgili kanunları ve siyasetleri yeniden düzenlemektir. Burada bir parantez açarak, İslam dünyasında SIS gibi özellikle kadınlar tarafından kurulan bu tür oluşumların çoğalmaya başladığını ve onların bu çabalarında yalnız olmadıklarını belirtmemiz gerekmektedir. SIS'in gerçekleştirmek için yola çıktığı bu hedefler dikkatle okunduğunda, bir grup entelektüel kadının İslam'ı açıkça sahiplendiğini, onun asli kaynaklarını anlama ve yorumlamada erkeklerle eşit olduklarını ilan ettiklerini söyleyebiliriz.

SIS'in bu çabalarını takdirle karşılayan ve görüşlerini yürekten destekleyen Virginia Commonwealth Üniversitesi Profesörü Amina Wadud da geçmiş âlimlerin sahip oldukları vizyonun ve ortaya koydukları görüşlerin, içinde yaşadıkları sosyo-kültürel ve entelektüel-manevi şartlarla sınırlı olduğunu söyler.³ Wadud'a göre, onların vizyon ve görüşleri, İslam'ın ne olduğu, İslam'da insan olmanın ne anlama geldiğiyle ilgili olarak kadınların fikirlerinden de yoksundur. Wadud, kendisi de dâhil olmak üzere bir grup bayanın, dini kurumların gelişim ve değişim sürecine katkıda bulunmaya kendilerini adadıklarını söyler. Zira ona göre tarih boyunca bu kurumlar Müslüman kadınların ruhsal, fiziksel, duygusal gelişimlerini engellemiş, onların entelektüel, siyasal ve eğitimsel açılardan geri kalmasına sebep olmuş, en temel insani hak ve özgürlüklerini ellerinden almıştır. Dini mirasın bize kadar ulaşan temel paradigmasının esas itibarıyla erkek düşünürler tarafından üretilmesi ve pek çok sıradan Müslümanın da, dar kafayla üretilen bu paradigmaları evrensel ve hatta *ilahi* -vurgu bizim- kabul etmesi kadınların yaşadığı sıkıntıların en temel sebeplerinden birisidir. O halde, SIS'in de savunduğu gibi, İslami düşüncenin vizyonunun genişletilebilmesi için kadınların tecrübelerinin ve epistemolojik bakış açılarının açık ve net bir biçimde dikkate alınması zorunlu ve kaçınılmazdır. Bu kapsamlı ve radikal paradigma değişiminin içerden ve bizzat Müslüman kadınlar tarafından yapılması, Müslüman erkeklerin ve kadınların geleceği için önemli olduğu gibi, bireylerin -özellikle kadınların- yeryüzünde İslami fayda ve etkinin teminine zoraki değil, gönüllü bir iştirakle katılmalarının gerçekleşmesi açısından da önem arz etmektedir.⁴

Diğer taraftan İslami düşünce ve uygulamada cinsler arası adaleti (*gender justice*) sağlamayı kendisine gaye edinen Wadud, bu yöndeki çabalarını

3 Amina Wadud, *Inside the Gender Jihad: Women's Reform in Islam*, Oneworld Publications, Oxford, 2006, 115.

4 A.g.e., 115.

bir cihat (*gender jihad*) olarak kavramsallaştırır. Gerçekte o, *cihad* kavramını 'savaş' anlamında kullanmamakta daha ziyade bir çaba, gayret ve mücadele olarak anlamaktadır. Cinsler arasında adaletin teminini evrenin ilahi düzeninin asli unsuru olarak kabul eden Wadud, bu cihadı, İslam adına kadınları, hem umumi hem de özel alanda, en temel insani haklarından mahrum eden bütün kurumlara, uygulamalara ve anlayışlara karşı başlattığını ifade eder.⁵ Aslında o, bu amaçla kaleme aldığı eserinin kapanış cümlelerinde, ayakta kalabilmek için bu cihada mecbur kaldığını itiraf etmek durumunda kalır. Böyle bir cihada niçin giriştiğini şu cümlesiyle açıklar: "*Cihada girişimin, cinsler arası adalet için mücadele etmemin yegâne sebebi, Allah'ın bize bahsettiği adaletin ve insani haysiyetin görmezlikten gelinmesi veya suistimal edilmiş olmasıdır.*"⁶

Malezya merkezli SIS'in ve Amina Wadud'un fikirlerine paralel olarak, kadın-merkezli bir İslâmî teolojinin veya İslâm ilahiyatının inşası yönünde özellikle Avrupa'da çok ciddi faaliyetler yürüten bir takım feminist grupların mevcut olduğunu zikretmeliyiz. Bu çerçevede, Köln'de faaliyet yürüten "Zentrum für Islamische Frauenförderung und Frauenforschung (ZIF)" (Müslüman Kadınlar için Araştırma ve Destek Merkezi) isimli oluşumun çatısı altında faaliyet gösteren bir grup kadın entelektüelin kadın merkezli bir teolojinin inşası yolunda ciddi gayretler içinde olduklarını söyleyebiliriz.

ZIF bünyesinde faaliyet gösteren bu kadınların öncelikli olarak üzerinde durdukları Kur'an ayetlerinden biri Nisa Suresinin 4. ayetidir. Kocasına itaati reddeden ve iffetini korumayan kadınların dövülebileceğine dair referans gösterilen bu ayetin söz konusu merkezin müdavimleri ve üyeleri olan kadınlar tarafından bir hayli problematik bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu ayetin, Allah'ın adaletinden bahseden diğer Kur'an ayetleri ile açıkça çeliştiğini söyleyen Fatma Sagir, "*Onu her şeyden önce bir ayet kabul etmekle birlikte, daha fazla incelemeye ihtiyaç duyduğum bir şey olarak görüyorum.*" diyerek, erkek egemen bakış açısıyla yapılan ayet yorumlarının artık kolayca kabullenilmeyeceğinin adeta sinyallerini vermektedir. Nitekim bu konuda onunla aynı görüşü paylaşan bir başka kadın üye Rabia Müller'e göre, Kur'an ayetlerinin geleneksel anlayış çerçevesinde yorumlanması, özellikle genç kadınları içinde buldukları ortamla çatışmaya sürüklemektedir. O, kadınlara Tanrı'nın erkeklerin tarafını tuttuğunu söylemenin, onların kendilerini ikinci sınıf varlık konumunda görmelerine yol açtığını söyler. Dolayısıyla, erkekleri üstün gören bir tanrı imajı karşısında bu kadınların açıkça şunu söylediklerini zikreder: "*Beni ikinci sınıf bir varlık olarak kabul eden birine (bir tanrıya) ibadet edemem.*"⁷ Müller'e göre bu merkezde kendilerinin yapmaya çalıştığı şey, bir 'fe-

5 A.g.c., 10.

6 A.g.c., 262.

7 http://www.qantara.de/webcom/show_article.php/_c-307/_nr-3/_p-1/i.html

minist teoloji'dir. Kur'an tamamıyla bir 'Allah Kelâmı'dır ve kadınların da onu yorumlamaması için hiçbir sebep yoktur.⁸

Hamburg'ta *Initiative for Islamic Studies*'de araştırmacı ve hoca olarak görev yapan Halima Krausen, kadınların imam olup olamayacağı meselesini tartışırken, aceleyle müspet ya da menfi bir hüküm vermekten ziyade konunun anlaşılmasına yardımcı olacağını düşündüğü şu soruları sorar: "Sessiz kölelerin yaptığı gibi, emir tonunda söylenen her şeye anlamını sorgulamaksızın boyun eğmeğe mecbur muyuz? Yoksa erkeklerle kadınların beraberce, aynı ahlâkî değerleri ve dinî vazifeleri (33:35) ifa etmenin yanında, aynı sorumlulukla adil bir toplumu inşa etmede ortak bireyler (9:71) kabul edildikleri Kur'ânî ideali mi gerçekleştireceğiz? Kadınların eğitilmesinin ve toplum içindeki konumlarının iyileştirilmesinin öncelikli öneme sahip olduğunu vurgulayan Krausen, günümüze bir anlam ifade edecek sonuçlara ulaşmanın Müslümanlar için elzem olduğunu söyler.⁹

Ahmed Khalil Aziz, Kur'an'daki cinsiyet kalıplarını sosyo-lengüistik açıdan bir tahlile tabi tutar ve bu çerçevede İslâm'ın cinsiyet anlayışının putperest dünya görüşünün cinsiyet anlayışı ile tamamen zıt olduğu sonucuna varır. Ona göre, insanlar arasında biyolojik ve psikolojik etkenlerden kaynaklanan fonksiyonel farklılıklar olsa da bu, insanlar arasında bir eşitsizliğe işaret etmemektedir. İslâm'ın cinsiyet (*gender*) anlayışında her iki cins de insan olmak bakımından eşit bireyler statüsündedirler ve aynı haklara sahiptirler.

"Pesantren ve Demokrasi Araştırmaları Merkezi" başkanı Endonezyalı Lily Zakiyah Munir, İslâm ülkelerinde kadınların eşit sosyal haklardan mahrum olmasının Kur'an'dan değil, ataerkil kültürlerin toplumsal anlaşmasından, işbirliğinden kaynaklandığını söyler. Munir'e göre, Kur'an'da kadın ve erkeklerin eşit olduğunu, kadınların da erkekler gibi bir takım haklarının bulunduğunu açık bir şekilde ifade eden en az otuz ayet mevcuttur. Munir'in ifadesiyle, "kadın-dostu" bu ayetler, kadınların ikinci sınıf olmadığını ilan eden, onların toplumsal mevkilerini erkeklerinki ile eşit tutan hadislerle de desteklenmiştir. O, Kur'an ve hadislerin bu konudaki öğretilerini şu dört ana başlık altında özetler:

1- Erkeğin önce yaratıldığını, kadının ise erkeğin kaburga kemiğinden meydana getirildiğini, dolayısıyla kadının erkeğe göre daha aşağı konumda olduğunu kabul eden Hıristiyan dogmanın aksine, Kur'an, kadın ve erkeğin

8 Müller, Kur'an ayetlerinin, kadınlara karşı yürütülen sistemli ayrımcılığın meşrulaştırılmasında asırlarca kullanıldıklarının altını çizer. Ona göre, bu amaçla en çok kullanılan ayetlerden birisi de kadınlara erkek arasındaki miras paylaşımını düzenleyen ayettir. Müller, Kur'an'ın VII. asırda kadınlara miras hakkı tanıdığını ve o dönemin şartlarında erkeğe kadının iki misli pay verdiğini söyler. Ancak o günden bu güne kadar geçen 1400 yıllık sürede şartlar tamamıyla değişmiştir. Dolayısıyla, kadının bugün erkekle mirasta eşit paylaşım hakkına sahip olduğunu söylemek pekâlâ mümkündür. Bkz. aynı yer.

9 http://www.qantara.de/webcam/show_article.php/_c-307/_nr-24/i.html

tek bir nefisten (*nefs-i vâhide*) yaratıldığını söyler ve bir cinsin diğerine üstün olduğuna dair tek bir ayet dahi içermez.

2- Kadın ve erkek arasında günah işleme bakımından bir fark yoktur. Kur'an, erkek ve kadının işledikleri iyi ve kötü amellerin karşılığında alacakları sevap ve cezanın eşit olduğu açıkça beyan eder.

3- İlmî arama ve elde etmede kadın ve erkek eşit haklara ve görevlere sahiptir. Kur'an hem kadına hem de erkeğe bilgiyi arama vazifesini gayet açık bir biçimde tevdi etmektedir. Bu konudaki hadisler de gayet nettir.

4- Kadın ve erkek, ikisi birden Allah'ın yeryüzündeki halifeleri olup, faziletli bir hayat sürmek ve her türlü çirkin ve kötü işlerden sakınmak hususundaki emre beraberce muhataptırlar. Bu, onların toplumsal faaliyetlere iştirak etme bakımından eşit hak ve görevlere sahip olduklarını gösterir.

Munir, kadın ve erkeğin İslâm'da her açıdan eşit oldukları hem ayetler hem de hadisler tarafından tespit ve ilan edilmişken kadınların İslâm toplumlarında niçin aşağı konumda olduğu ve haklarının niçin gasp edildiği, kamusal alanın hâkimiyeti yalnızca erkelere verilirken, kadınların neden evlere hapsedildiği ve sadece ev işlerini ifa etmekle sorumlu tutulduğu sorularına cevap arar. Ona göre, kadın-erkek eşitliğini vurgulayan İslâmî öğretilerin Müslüman toplumlarında hayata geçirilememesinin ardında yatan bir takım sebepler vardır:

a- Kur'an'ın liberal ve özgürleştirici mesajlarının değil içselleştirilmesi ve uygulanması, anlaşılması bile zordur. Bununla ne kastedildiği, söz konusu Kur'an ayetleri -meselâ, Bakara 187. ayet- Müslüman kültüründe hâkim olan ataerkil ve ideolojik hegemonyanın bir ürünü olan cinsiyete dayalı önyargı ve zihin yapısıyla okunduğunda daha iyi anlaşılacaktır.

b- Din alimleri kadınların haklarının tam olarak temini ve geliştirilmesi hususunda gevşek davranmaktadırlar. Onlar, bir taraftan Allah'ın hâkimiyetine vurgu yaparken bir taraftan da erkeklerin kadınlar üzerinde hâkim ve üstün olduğu söylemini sürekli pompalamakta ve böylece kadınların mevki olarak aşağı görülmelerine katkıda bulunmaktadırlar.

c- Kamusal hayatta etkin role sahip kadınların bir çoğu, kadınların kocalarına -nasıl bir kocaya sahip olurlarsa olsun- itaatkâr olmalarının gerekliliğini savunmakta ve bunu dindar, samimi bir Müslüman kadın (*Müslime*) olmanın şartı olarak kabul etmektedirler.

O halde Munir'e göre, kadın erkek eşitliğini tam olarak tesis etmek, ancak eğitilmiş Müslüman erkek ve kadınların Kur'an ayetlerinin doğru anlamlarını ortaya koymaları ve onun kadınları ve ezilen grupları özgürleştirici misyonunu hayata geçirmeleri ile mümkündür. Munir, bu konuda yükün ağır kısmının erkeklerin omuzlarında olduğunu söyler, zira ona göre, özgürleşmenin ger-

çekleşmesini temin için Kur'an ayetlerini yorumlamak, yeniden inşa etmek ve hayata geçirmek erkeklerin elindedir.¹⁰

Pakistan kökenli olup Amerika'da yaşayan ve Louisvella Üniversitesi'nde Din Araştırmaları Profesörü olarak görev yapan bir başka İslamcı feminist Riffat Hassan'a göre, İslam dünyasında kadınlara "Allah adına" baskı ve zulüm yapılmaktadır.¹¹ Her geleneğin zaman zaman gözden geçirilmesinin zaruri olduğuna inanan Hassan'a göre, kadınların toplumda erkeklere göre aşağı mevkide kabul edilmesinin altında yatan sosyolojik, tarihsel ve ekonomik sebeplerin de temelinde teolojik sebepler mevcuttur. Ona göre, Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman toplumlarında kadınlara yönelik fikir ve davranışları belirleyen unsur yaratılışla ilgili şu üç husustur: Havva'nın Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı; Adem'in Havva yüzünden cennetten kovulduğu; Havva'nın Adem'e yardımcı olarak yaratıldığı... Bütün bu telakkiler, Havva nezdinde kadınların türemiş, ikincil, aşağı ve bağımlı varlıklar olarak kabul edilmelerinin temel nedenleridir.¹²

Hassan'a göre Kur'an, gerçekte Havva ve kadının erkekten yaratıldığına dair hiçbir şey söylememektedir. O sadece, eşit şartlarda insanın yaratılışından bahsetmektedir. Dolayısıyla Allah'ın, kadın ve erkeği eşit olarak yaratmak gibi bir niyetinin olduğu söylenemez. Bu gerçek tesis edildiğinde, diğer problemleri çözmek çok kolaydır. Dinin son derece güçlü ve derin olduğunu vurgulayan Hassan, bu olumsuz tavır ve fikirleri yaratan teolojik problemleri halletmediğimiz takdirde, kadınları bu suç ve korku yükünden asla kurtarmayacağımızı söyler.

*Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*¹³ adlı doktora çalışmasıyla bir bayan ilahiyatçı olarak bu alanda Türkiye'de bir çığır açtığına inandığım sınıf arkadaşım Hidayet Şefkatli Tuksal'ı da burada zikretmek istiyorum. Son derece önemli ve değerli bir çalışma olarak gördüğüm bu eserinde o, hadis rivayetlerine dâhil edilen kadın aleyhtarı "sözde" hadisleri ciddi bir metin ve zaman zaman da senet tenkidine tabi tutar. Şefkatli Tuksal'a göre, Hz. Peygamber'in ağzına yakıştırılamayacak bütün bu kadını erkekten farklı gören, onu erkeğe göre ikinci sınıf kabul eden ve aşağılayan rivayetler aslında ataerkil kültürün bir ürünüdür. O, gerçekte Kur'ani muhtevanın "erkek insan" ile "kadın insan" arasında hiçbir ayırım gözetmediğini vurgular. Ona göre Kur'an, pek çok konuda "tedrici/pedagojik" bir yöntemle bir iyileştirme ve ıslah hareketini öngören bir mesaja sahiptir. Bu iyileştirme ve ıslah hareketi bazı alanlarda başarıya ulaşırken her nedense "özellikle kadınla ilgili -hikmetten nasipsiz- cahili önyargılar karşısında, önemli bir aşama kaydedemeyen bir kesintiye uğratılmış-

10 http://www.qantara.de/webcom/show_article.php/_c-307/_nr-19/i.html.

11 Betty Milstead, "Feminist Theology and Women in the Muslim World: An Interview with Riffat Hassan", Committee on South Asian Women's Bulletin, c. 4 (4), 1986, 6-20, (İktibas kaynağı: <http://www.wluml.org/english/pubs/pdf/dossier4/D4-07-Islam.pdf>)

12 Aynı yer.

13 Kitabiyat Yay., Ankara 2000.

tır."¹⁴ Kadının "eğri", "eksik", "uğursuz" ve "değersiz" olduğuna dair halk arasında cari olan yaygın görüş, söylem ve kanaatler, Hz. Peygamber'e mal edilerek meşru bir zemine oturtulmak istenmiştir. Hadislerin İslam geleneğindeki rolü ve gücü dikkate alındığında, bu türden rivayetlerin kadınların "birey" ve "insan" olarak toplumsal konumunu, onlara karşı icra edilen muamelelerin rengini ve tonunu menfi anlamda belirlemede çok ciddi bir etken olduğu anlaşılacaktır. O halde, İslam toplumlarında geçmişte vuku bulan ve bugün hala devam eden kadın-karşıtı uygulamaların nihayete erdirilebilmesi temennisiyle Şefkatli Tuksal eserinin kapanış cümlelerinde şunları söyler:

*"Ancak Kur'an ve Sünnet'in, tarihsel döneme dayanan boyutlarının ortaya konulması çalışmaları sonucunda, ilahi olanla tarihi olanın, ideal olanla olgusal olanın konumlarının belirlenmesi umulmaktadır. Kur'an ve Sünnet ancak bu çabalar sonucunda gerçek anlamda, kılavuz ve referans olma konumlarına kavuşmuş olacaktırlar."*¹⁵

Son olarak bu bağlamdaki görüşlerine müracaat edeceğimiz bir başka feminist araştırmacı da Londra'da yaşayan İran kökenli araştırmacı yazar Ziba Mir-Hosseini'dir. O çok açık ve keskin bir kararlılıkla şunu söyler: "Müslüman bir kadın olarak, İslam adına ataerkillik haklı gösterildiği ve onaylandığı sürece benim için asla adalet olamaz."¹⁶ Özellikle İslam hukuku üzerine yoğunlaşan Hosseini'nin eserlerinde cevabını aradığı temel sorular şunlardır: "Cinsiyet ilişkileri ve erkek-kadın haklarını düzenleyen kanunlara adalet ve eşitlik niçin yansıtılmıyor? Niçin İslam hukuku metinleri kadınlara ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapıyor ve onları erkeklerin tahakkümüne terk ediyor?"¹⁷ Ona göre, Allah'ın kanunu/hukuku olarak adlandırılan ve fakat hem ruh hem de şekil itibarıyla ataerkil olan fıkıh metnlerinin, Müslümanların hukuksal adalet ve eşitlik arayışlarını susturan bir araç olarak kullanılması kadınlara yönelik adalet ve eşitliğin sağlanmasını engelleyen ve köstekleyen önemli bir unsurdur. Dolayısıyla ilahi iradenin beşer tarafından anlaşılmasından başka bir şey olmayan ataerkil şeriat yorumlarının fikhî düzeyde sorgulanması zorunludur. Hâlbuki şeriat, İslam'ın adaletini ve Kur'ani vahyin ruhunu ihtiva eden aşkın bir ideal olup, her türlü sömürü ve tahakküm ilişkilerini lanetler.¹⁸

Hosseini, feminist araştırmacı ve yazarlar içinde Asma Barlas, Riffat Hassan, Fatima Mernissi, Amina Wadud başta olmak üzere birçoğunun özellikle tefsir üzerine yoğunlaştıklarını ve Kur'an'ın eşitlikçi mesajını başarılı bir biçimde keşfettiklerini söyler. Bu araştırmacı ve yazarlara göre, İslam hukukundaki cinsiyet eşitliğinin menşei İslam'ın idealleri ile ilk Müslüman kültür-

14 A.g.e., 191.

15 A.g.e., 238.

16 Ziba Mir-Hosseini, "Muslim Women's Quest for Equality: Between Islamic Law and Feminism", *Critical Inquiry* 32, Summer 2006, 629.

17 A.g.m., 629.

18 A.g.m., 633.

lerin toplumsal normları arasındaki dâhili tenakuzda yatmaktadır. İslam'ın idealleri özgürlük, adalet ve eşitlik çağrısı yaparken, İslam hukukunun tedvin yıllarındaki yapılar ve normlar bunların gerçekleşmesini engellemektedir. Söz konusu normlar İslam hukukuna bir dizi kelâmi, hukuki, sosyal teoriler ve varsayımlar yoluyla sokulmuştur. Hosseini'ye göre, bunların dikkat çekenleri şunlardır: kadınlar erkeklerden ve erkekler için yaratılmıştır; kadınlar erkeklerden aşağıdır; kadınlar korunma ihtiyacı duyarlar; erkekler kadınların muhafızları ve koruyucularıdır; evlilik bir alış-veriştir; erkek ve kadın cinselliği birbirinden farklıdır, fakat kadınlarınsı toplumsal düzen için tehlikelidir.¹⁹

3. Bir Mümine Teolojisi İnşası Olabilir mi?

Buraya kadar konuyla ilgili düşüncelerini aktardığımız Müslüman *feminist* –bir kısmının bu kavramla anılmayı kabul etmediğini belirtmiştik- yazar ve araştırmacıların bulunduğu ortak nokta, Kur'an açık ve kesin bir şekilde erkek-kadın eşitliği ilkesini kabul ettiği, ancak ataerkil ortamın fikir ve uygulamalarının bu ilkeye sekte vurduğu şeklindedir. Bu kanaate katıldığımızı ifade etmek isteriz.

Bilindiği üzere Hz. Peygamber, kadın konusunda son derece bağınaz bir toplumu belli bir düzeye getirme noktasında büyük bir aşama kaydetmiştir. Bu konuda gelinen seviye asla bir nihailik anlamı taşımıyordu, tam tersine kadın konusu toplumun idrak düzeyi ile bağlantılı olarak sürekli gelişmeye müsait, ucu açık konulardan bir tanesi iken maalesef kültürel iklimin ataerkil dokusunun arasında kaynayıp gitmiştir. Hâlbuki mesajın evrensel ve çağlarüstü oluşunun şüphesiz bu konuda da geçerli olduğu algılanabilseydi, Müslüman toplumların kadın konusunda bugün ulaştığı mesafe, kaydettiği ilerleme çok daha farklı olabilirdi.

Kur'an-ı Kerim'in mesajından erkek ya da kadının kayırıldığına, birinin varlık değerinin diğerinden aşağı ya da üstün tutulduğuna dair bir okumanın çıkarılması asla mümkün değildir. Bu iki farklı cinsten birinin harcama pahasına diğerinin yüceltilmesi asla söz konusu olamaz. Kur'an, bir cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, kadın ve erkeğin varlık, haysiyet, gelişme, özgürlük, eşitlik, adalet, sevgi vb. unsurları tatmalarını, tecrübe etmelerini zorunlu bir ilke olarak benimsemiştir. Bunu engelleyen her türlü "kumpas" ne adına iktisat edilmiş olursa olsun yıkılmalı, yerle bir edilmelidir. Allah'ın, bir "varlık", bir "insan" olarak kadına da tanıdığı hak ve özgürlükleri din namına, "İslam adına" elinden alanların aslında bunu kendi emel ve arzularının tatmini için yaptıklarının bilinmesi zorunludur.

19 Ziba Mir-Hosseini, "The Quest for Gender Justice; Emerging Feminist Voices in Islam", *Dossier* 26, WLUM, October 2004, 5

Birçok meselede olduğu gibi kadın konusunda da sıklıkla görüşlerine başvurulmuş İslam âlimlerinin özellikle bu hususta içinde yaşadıkları kültür ikliminden fazlasıyla etkilendiklerini ifade etmeliyiz. Çarpıcı bir örnek olarak, çok küçük bir azınlık da olsa bu âlimler arasında, "Kızları okutmanın doğru olmadığını, zira okuma-yazma öğrendikleri takdirde sevgililerine mektup yazabileceklerini" kurgulayan, toplumun selameti ve ahlakın muhafazası için onları cahil bırakmanın faziletine inananlar mevcuttu. Böyle bir bakış açısına sahip olan zihniyetin özellikle kadın konusunda ne kadar inandırıcı olabileceğini, Hz. Peygamber'in uygulamalarına ne kadar sadık kalabileceğini sorgulamada açıkçası hiç bir beis görmüyoruz.

Aslında İslam toplumlarının kadın konusunda bugün varmış oldukları mesafenin çok da şaşırtıcı olmadığı kanaatindeyiz. Zira "haysiyet sahibi" bir varlık olarak insanı, onun psikolojisini kaale almayan, ona "sözde" özgürlük tanıyan ve bütün kurguyu ilahiyat, nübüvvet ve ahiret üçlüsü üzerine inşa eden, velhasıl "imanın faili" olarak insanı "görünmez" kılan kelâmî yapı ile lafızlar ve kültürel doku arasında kaybolan hukuki yapının, kadını erkeğin yanında ve fakat "eşit" ve "özgür" bir varlık kabul ederek ona bir özgürlük alanı açmasını beklemek safdillik olur. Ama yine de bunu söylerken dün olduğu gibi bugün de kadınları iteleyen ve öteleyen bir erkek zihniyetinin daima mevcut olduğunu itiraf etmeliyiz. Sosyal İşler ve Din Hizmetleri Müşaviri olarak görev yaptığımız Stockholm'deki Müslüman Türk toplumunda, buraya geleli 34-35 sene olduğu halde şehir merkezine bir gezinti amaçlı *bir kere dahi* gitmemiş kadınlarımızın varlığını üzülerken de olsa müşahede ettiğimizde, bu söylediklerimizin pek de boş ve temelsiz olmadığı anlaşılacaktır.

İslam hukuk metinlerinde kadın konusu daha ziyade kadına biçilen toplumsal roller -anne, karı, kız kardeş, ev hanımı vb.- ve sorumluluklar, bireyler arası ilişkiler -annelik, sütannelik, karılık, ev hanımlığı vb.- bağlamında olmuştur. Yine kadın ya "hür" ya da "cariye" olmak gibi bir kategorizasyona tabi tutulmuş, onunla ilgili bir kısım sorunlar bu kategoriler üzerinden halledilmeye çalışılmıştır. Kadınlara ilgili sorunların hallinde kadının "kadınlığı" ve "tecrübesi" bilerek veya bilmeyerek göz ardı edilmiştir.

Kadınlara ilgili metinlerin okunmasında bir sıkıntının var olduğu kabul ve itiraf edilmek durumundadır. Bu sıkıntının önemli bir kaynağı da yerleşik kültürel adetlerin ve toplumsal alışkanlıkların, tıpkı kutsal metinler gibi "kutsal" ve "dokunulmaz" zırhına büründürülmesidir. Aslında dinin özü ve insanlık için amaçladığı yüksek gayeler (*makâsıd*) dikkate alındığında, onlara set çeken bu nevi adet ve alışkanlıkların, tıpkı Sevgili Peygamberimizin lanetlediği, ayaklar altına aldığı cahiliye adetleri gibi ortadan kaldırılması asıl hedef olmalıdır. Halen bir kısım İslam toplumlarında cari olan kızların zorla evlendirilmesi, kadınların dövülmesi/ev-içi şiddet, kız çocukların sünnet edilmesi, çok-eşli evlilik, töre cinayetleri, resmi nikâhsız imam nikâhları vb. türünden

uygulamaların faturası, hiç şüphe yok ki en ağır biçimde kadınlar tarafından ödenmektedir.

Diğer taraftan, günümüzde kadın sorunlarına çözüm arayan bir kısım ulema, içinde yaşadığımız çağın ve toplumun gerçekliklerini dikkate alacak yerde hala, "İslam'a dönüş" adına fıkıh kitaplarının sayfalarına serpiştirilmiş fetvalara atıfta bulunmakla kolaycılığı seçmektedirler. Böylece onlar, kendilerini geleneğin "emin sularına" demirleyerek sorumluluktan kurtulduklarını zannetmektedirler. Hâlbuki onlar çözümsüzlüğün bir parçasıdır ve ayrıca "her çağda yeniden okunması ve yorumlanması gereken" metnin "yetkin ve yetkili" okuyucuları olarak metne karşı bir ihanet değilse bile açık bir gaflet içindedirler.

Her konuda olduğu gibi kadın konusunda da metnin okumasına girişmeden önce metnin bağlamla ilgisinin kurulması gerekir. Tahir Ramazan, metinle bağlam arasındaki ilişkinin araştırılması gerektiğini, bunun bizi ilkeleri ve hedefleri keşfe götüreceğini söyler. Ona göre metinlerin kendileri konuşmazlar; öğretiler hem eşzamanlı (*synchronic*) hem de artzamanlıdır (*diachronic*). Yani zamanla ilişkileri hayati, bağlamla olan ilişkileri zorunludur. Lafızcı okuma, bu evrimci dinamikleri ve onların zamanla ve çevreyle, bağlamla olan hassas ilişkilerini dikkate alamaz.²⁰ Ramazan'ın söylediklerine ilave olarak, lafzi okumanın, sadece o metni okuyan kişiye hitap ettiğini söylemeliyiz. Aynı zamanda böyle bir okuma, metni bağlama kurban eden "indirgemeci" bir okumadır; bütüncül ve kuşatıcı bir okuma asla değildir. Konumuz söz konusu olduğunda, metnin lafzının belli bir zaman dilimine hapsedildiğini, bir başka ifadeyle belli bir çağda tüketildiğini söylememiz bir abartı sayılmamalıdır. Bu tür bir okumadan toplumsal bir faydanın, bir *maslahatın* gerçekleşmesi mümkün değildir.

Müslüman kadın feministlerin yeni ve taze bir teoloji inşasında, batılı hemcinslerinin kavram, söylem, fikir ve metotlarından bir hayli etkilendiklerini söylemeden geçemeyeceğiz. Yaptığımız uzun okuma ve araştırmanın neticesinde -bunu neşredeceğimizi yukarıda dipnotta ifade ettiğimiz *Dini Söylemde Erkek Egemenliğine Başkaldır: Feminist Teoloji* isimli eserimizde de ortaya koyacağımız üzere- görmüş bulunuyoruz. Mesela Fatıma Mernissi, Amina Wadud gibilerinin Kur'an ayetlerinin ve hadislerin yorumu ile ilgili ataerkil olarak kabul ettikleri İslam geleneğine ve kültürüne yönelttikleri eleştiriler, feminist teolojinin teorisyenleri arasında gördüğüm Elizabeth Schüssler Fiorenza, Rosemary Radford Ruether ve Letty M. Russell'in İncil ve Hz. İsa ile ilgili Hıristiyan kültüründeki hâkim ataerkil yorumlara yönelttikleri eleştirilerle kavram ve söylem olarak tıpatıp olmasa bile önemli bir benzerlik göstermektedir. Ara-

20 Tahir Ramadan, *Radical Reform: Islamic Ethics and Liberation*, Oxford University Press, Oxford, 2009, 214.

daki tek fark, Batılı feministler İncil'in de erkekler tarafından kaleme alındığını söylerken, Müslüman feministler nezdinde Kur'an, Allah'ın vahyolunmuş kelimelerdir ve gerek nüzul itibarıyla gerekse kayda geçiriliş itibarıyla kendisinin sıhhati bakımından en ufak bir şüphe veya ima dahi söz konusu değildir.

Konumuzla çok ilgili olmasa da temas etmede fayda gördüğümüz bir hususu da burada zikretmek istiyoruz. Faaliyet alanlarına bakıldığında İslamcı feminizmin seküler feminizmden daha evrensel boyutta işlev gördüğünü söylememiz mümkündür. Ancak her ikisi de ideolojik saplantılara mahkûm oldukları sürece, erkekler karşısında kazanacakları cephelerin sınırlı olacağı aşikârdır. İslamcı feministlerle seküler feministler arasında bir işbirliği şarttır. Özellikle seküler feministlerin hem dini ve dinsel olguları hem de İslamcı feministleri görmezlikten gelmeleri, onlarla bir işbirliğine yanaşmamaları kendilerinin kadın sorunları konusundaki ciddiyetlerini sorgulamamıza yol açmaktadır.

Kadın konusunda toplumu ve toplumsal yargıları değiştirme bağlamında bir feminist teoloji oluşturma çabalarının ne kadar başarılı olacağını zaman gösterecektir. Ancak belirtelim ki, belli bir ortamda o ortam içinde kurulmuş bilfiil ilişkilerle yaşamaya devam ederken onun ideolojisinden, baskı ve hatta tehditlerinden zihnen de olsa kaçmaya çalışmak bu olgunun teorisyenleri için pek de kolay olmayacaktır. Ama temennimiz odur ki, kendilerine "feminist" yakıştırmamasından hoşlanmayan ve amacı da gerçekte asla bir ideoloji olarak feminizmin savunuculuğunu yapmak olmayan yetkin ilahiyatçı bayanların bu bağlamda ortaya koyacakları proje bir "mümine teolojisi" olacaktır. Bu pekâlâ mümkündür. Bu konuda bizler de kalemimiz, fikirlerimiz ve nefesimizle onların yanında olacağız.

Bir husus artık biz erkekler için "gün gibi" aşikârdır: İçinde kadının olmadığı ama kadınların sorunlarının tartışıldığı hiçbir tartışma inandırıcı ve bir sonuca gidici değildir. Kabul etmemiz gereken bir gerçek daha var: Artık kadınla ilgili konuşmak erkekler için eskisi kadar asla kolay olmayacaktır.

KAYNAKLAR

- Baloğlu, Adnan Bülent. *Dini Söylemde Erkek Egemenliğine Başkaldırı: Feminist Teoloji*, İzmir, 2003.
- Milstead, Betty, "Feminist Theology And Women İn The Muslim World: An Interview With Riffat Hassan", *Committee On South Asian Women's Bulletin*, C. 4 (4), 1986, S.16-20 (İktibas Kaynağı: <http://www.wluml.org/english/pubs/pdf/dossier4/D4-07-Islam.pdf>)
- Mir-Hosseini, Ziba, "Muslim Women's Quest For Equality: Between Islamic Law And Feminism", *Critical Inquiry* 32, Summer 2006, 629-45.
- , "The Quest For Gender Justice; Emerging Feminist Voices İn Islam", *Dossier* 26, Wluml, October 2004, 1-7.

Ramadan, Tahir, *Radical Reform: Islamic Ethics And Liberation*, Oxford University Press, Oxford, 2009.

Şefkatli Tuksal, Hidayet, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Kitabiyat Yay., Ankara 2000.

Wadud, Amina, *Inside The Gender Jihad: Women's Reform İn Islam*, Oneworld Publications, Oxford, 2006.

İnternet Adresleri

http://www.sistersinislam.org.my/index.php?option=com_content&task=view&id=198&Itemid=164http://www.qantara.de/webcom/show_article.php/_c-307/_nr-3/_p-1/i.html

http://www.qantara.de/webcam/show_article.php/_c-307/_nr-24/i.html

http://www.qantara.de/webcom/show_article.php/_c-307/_nr-19/i.html